

Geliş Tarihi: 26 Ocak 2021

Kabul Tarihi: 28 Şubat 2021

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ: HAKKARİ İLİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI¹

Bereket AKAY* Dr. Öğr. Üye. Semih Serkant AKTUĞ* Doç. Dr. Mehmet DAĞ*

Özet

21. yüzyılda kalkınma kavramı bütün dünyanın neredeyse ortak sorunu haline gelmiştir. Günümüzde sıkça dile getirilen kalkınma kavramı 21. yüzyılda ortaya çıkan bir kavram olmayıp bireylerin varoluşundan bu yana toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletler kalkınma problemini çözmek için çeşitli politikalar üretmişlerdir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisinden sonra devletlerin kalkınmasında sivil toplum kuruluşlarının önemi göz ardı edilmeyecek kadar yüksektir. Bu çalışmada bölgesel kalkınmada sivil toplum kuruluşları (STK) 'nın rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada uygulanan anket sonucunda; Hakkari ilinin kalkınması için Hakkari ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının tanıtım reklam politikalarının doğru ve etkin kullanılmadığı, bundan dolayı şehrin imaj sorununun olduğu, bazılarının halkın çıkarlarını öncelemeyen ve Hakkari ilinin temel sorunlarını göz ardı eden bir anlayışa evrildikleri dile getirilmiştir. Hakkari ilinde kalkınmanın gerçekleşebilmesi için Hakkari 'de bulunan bütün sivil toplum hareketlerinin beraber hareket etmesi ve sivil toplum kuruluşlarının etkinlik sahasının genişletilmesi, halkın refah seviyesini yükseltecek sosyoekonomik projeler meydana getirmesi, devletin güçlü kurumlarından daha fazla destek bekledikleri sonuçları ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Sivil Toplum Kuruluşları, Hakkâri.

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN REGIONAL DEVELOPMENT: A FIELD RESEARCH IN HAKKARI

Abstract

In the 21st century, the concept of development has become the common problem of almost the whole world. The concept of development, which is frequently mentioned today, is not a concept that emerged in the 21st century but has been a social problem since the existence of individuals. States have produced various policies to solve the development problem. Especially after the devastating effect of the Second World War, the importance of non-governmental organizations in the development of states is too high to ignore.

In this study, the role of non-governmental organizations (NGOs) in regional development has been tried to be revealed. As a result of the questionnaire applied in the study; It has been stated that the promotion and advertisement policies of the non-governmental organizations in Hakkari province are not used correctly and effectively for the development of Hakkari province, therefore the city has an image problem, some of them have evolved into an understanding that does not prioritize the interests of the public and ignores the basic problems of the province of Hakkari. In order to realize the development in Hakkari province, all the non-governmental movements in Hakkari act together and the non-governmental organizations expand their field of activity, create socio-economic projects that will increase the welfare level of the people, and the results that they expect more support from the strong institutions of the state are revealed.

Keywords: Regional Development, Non-Governmental Organizations, Hakkari.

¹ Bu çalışmada Bereket AKAY tarafından Hazırlanan "Bölgesel Ekonomik Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi: Hakkari İli Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır.

* Bilim Uzmanı, Hakkari Üniversitesi e posta: bereketakay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6185-5227

* Dr.Öğr.Üyesi, Siirt Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, e posta: semih.aktug@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9745-0010

* Doç. Dr., Siirt Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, e posta: mehmetdag323@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2206-2184

GİRİŞ

Bölgesel kalkınma, II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri nedeniyle toparlanmak için uğraşan ülkelerin ekonomi politikalarına girmiş ve kalkınma problemi mekânsal boyut kazanmıştır. Kalkınma, önceleri sadece iktisadi gelişme ve büyüme şeklinde ifade edilirken bugün kavramın kapsamı zenginleşerek, gelişmenin dışında bireylerin hayat standartlarının daha iyi duruma ulaştırılması da tanıma ilave edilmiştir. Ülkeler arasında ya da aynı ülkenin çeşitli bölgelerindeki iktisadi coğrafyadan kaynaklı çeşitlilikler kent, köy, kasaba vb. ayrımları meydana getirdikçe bölgesel kalkınmaya verilen önem çoğalmıştır. Buradan yola çıkarak bölgesel kalkınma en sade ifadeyle, bir bölgenin refah düzeyindeki yükseliştir ve bölgesel kalkınmayla bölgeler arasındaki gelişmişlik seviyesindeki eşitsizliğin giderilmesi hedeflenmektedir.

Bölgesel kalkınmayla, şehrin toplumsal yapısı hakkında her türlü hizmet sağlık, eğitim, şehir içi ulaşım vb. o şehir seviyesinde gerçekleştirilmelidir. Zira bu hizmetler, devlet tarafından kişilere sunulan zorunlu kamu hizmetleridir. Fakat iktisadi yapısıyla alakalı şekilde tarım, endüstri, lojistik, enerji vb. dallarda bölgesel bir başarı elde edilebilmesi için şehirlerin, potansiyelleri tespit edilerek, tek odaklı üretimin ve uzmanlaşmanın bölgesel bütünlük ve kalkınma için daha yararlı olacağı bir gerçektir.

Sivil toplumun etkinlik alanının kapsamı hususunda tam bir uzlaşma olmamakla beraber, devletin haricinde bir alan olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Buna göre sivil toplum, kamusal alanda faaliyette olan özerk, gönüllülük esasına bağlı, çoğulcu bir yapısı bulunan ve kişi-devlet müzakeresini temin eden toplumsal örgütlenmelerden meydana gelen bir ara alan şeklinde ifade edilebilir.

20. asırdan beri pek çok dalda önemli etkinlikler sürdüren sivil toplum kuruluşları, bilhassa eğitim, sağlık, sosyal yardım, çevre ve kültürel hususlarda başarılı çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Devletin eksik kaldığı dallarda görülen problemlere çözümler üreten Sivil Toplum Kuruluşları (STK) katılımcılığa ve demokratikleşmeye hizmet sağlamaktadır. Diğer taraftan, yerel ve bölgesel kalkınmanın unsurları de yine STK'lardır.

Hem dünyada hem de Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve çalışma alanları çok fazladır. Fakat yine de makul seviyede olmadığı ifade edilmektedir. Türkiye bakımından incelendiğinde, sayılar ve çalışmalar Avrupa'ya oranla daha azdır. Globalleşmenin etkisiyle devletin hizmet alanının genişlemesi ve AB üyelik süreci, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarını daha da önemli hale getirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının kalkınmayı teşvik etme hususunda birçok avantajı vardır. Sivil toplum kuruluşları, bu avantajları faaliyette buldukları alanın yerel/bölgesel seviyede kalkınmasında ele alarak, ulusal kalkınmayı gerçekleştirmede önemli destekler sağlayabilmektedirler.

Hakkâri, turizm açısından barındırdığı yüksek potansiyeli sayesinde iktisadi açıdan dikkat çekici bir gelişmeye sahne olabilecek bir ilimizdir. Bu açıdan bakıldığında yörenin kalkındırılmasında turizm çok daha büyük bir önem arz etmektedir. Son yıllarda artış gösteren ve çeşitlilik arz eden turizm özellikle de alternatif turizm faaliyetleri açısından ise, yöre daha da zengin bir konumdadır.

Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Kapsamı

Bölgesel kalkınma, devlet kaynaklarının daha etkin ve daha verimli kullanılması neticesinde ülkede bulunan bölgeler arasındaki dengesizliklerin ortadan kaldırılması veya minimize edilmesi noktasında soysal ve kültürel taraflarının olduğu önemli konuların başında gelmektedir. Buna paralel olarak Adam Smith, ekonomik faaliyetlerin ekonomik kalkınmasının gerçekleştirilebilmesi için belirli bölgelerde olması ve bu bölgelerde enerji ve hammadde kaynaklarının mevcut olması, coğrafi konumun üretime uygun olması, pazara ulaşılacak kadar yakın olmasıyla yakından ilişkili olduğunu ifade etmiştir (Ersungur, 2016: 100).

Bir ülke kendine ait ekonomik yapısı ve gelişim koşulları bulunan bölgelerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu bölgeler arasında ekonomik, fiziksel ve

toplumsal yönlerden büyük farklar ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin nihai amaçları arasında ise bu farklılıkların ortadan kaldırılması vardır. Çünkü bu farklılıkların giderilmesi ülke ekonomisi bakımından önem taşımaktadır. Bölgesel kalkınmanın ülke ekonomisi açısından sağladığı yararlar aşağıda ifade edildiği gibidir (Yayar ve Demir, 2012):

Ülkenin farklı bölgelerinde yer alan kaynakların iktisadi faaliyet alanında değerlendirilmek suretiyle hızlı bir kalkınma sürecinin gerçekleştirilmesi,

Ülke nüfusu ile kaynaklar arasında dengeli bir dağılımın oluşturulması,

İktisadi bölge ve kentleşme olgularının, ekonomik gelişme ile uygun tertip edilmesi,

Bölgeler arası gelişmişlik düzeyi arasındaki farkların ortadan kaldırılması.

Kalkınma ekonomisi için önemli bir kavram olarak bilinen göreceli üstünlük, sürdürülebilir rekabet gücüne yerini bırakmak zorunda kalmıştır. Kalkınma alanında bir istikrar ve süreklilik elde etmek isteniyorsa bunun altında yatan temel etken yenilikçi gücün varlığı ve yenilikler sonucu elde edilen avantajlardır. Fakat yeniliklerin sağlamış olduğu bu üstünlükleri elde edebilmek için yatırımlardan çok, AR-GE yatırımlarına yönelmek gerekmektedir (Tolunay ve Akyol, 2006).

Bölgesel gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmaya ilişkin politikalar dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gündemine 1950'li yıllarda gelmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. OECD ülkelerinin genelinde bölgesel kalkınma politikaları 1950 ve 1960'lı senelerde uygulanmıştır. Bu dönemler, dünyada genel anlamda güçlü bir iktisadi gelişmenin amaçlandığı ayrıca mali bir genişlemenin meydana geldiği ve işsizlik oranının düşük olduğu bir döneme denk gelmiştir. Bölgesel gelişme politikalarında esas amaç; hızlı bir sanayileşme ile birlikte çoğalan bölgesel gelişmişlik farklarını azaltarak dengeli ve daha adil bir gelişmenin meydana getirilmesine ilişkindir. Bölgesel kalkınma için yeni politikaların belirlenmesi, var olan politikaların yenilenmesi veya daha etkin duruma ulaştırılması için geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi, endüstriyel bölgelerin kurulması ve kırsal büyümenin kaçınılmaz olduğu ifade edilmiştir (Gökbunar ve Duramaz, 2015).

Bölgesel Kalkınma Politikasına Genel Bir Bakış

Bölgesel kalkınma iktisadı, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1929 yılında başlayan büyük ekonomik krizle ön plana çıkmaya başlamıştır. Büyük ekonomik kriz siyasi otoritelerin kalkınma politikalarına ve bölgesel kalkınma kavramına yönelmelerine neden olmuştur. Büyük ekonomik krizin baş gösterdiği dönemde hâkim ekonomik anlayış Keynesyen yaklaşımdır. Bundan dolayı bölgesel kalkınma kavramı ve bölgesel kalkınma politikaları milli kalkınmanın temel unsurları olarak algılanmıştır. Yine bu dönemin ulus-devlet anlayışı gereği bölge kavramı ülkenin alt parçaları olarak görülmüş ve hayata geçirilen bölgesel kalkınma politikalarıyla ulus-devletin genel ekonomik gelişmesinin dengeli bir biçimde sürdürülmesi hedeflenmiştir (Karaçay ve Erden, 2005).

Merkez iktisadi noktası haline gelen böylesi bir bölge ülkelerin diğer bölgelerinin gelişmesi noktasında bir hazırlık evresi oluşturmakta ve bu bölgelerin gelişmesi için dinamik unsurları da beraberinde getirmektedir. Ülke nüfusunun bölgelere eşit bir şekilde dağılmadığından dolayı bir bölgede ortaya çıkan ekonomik gelişme, o bölgeye olan göçü tetiklediği için göç alan bölgelerde yatırım oranlarının artmasına ve o bölgenin gelişmesine katkısının olduğu da unutulmamalıdır. Ülkede herhangi bir bölgede meydana gelen böylesi bir ekonomik gelişme bölgelerin dengede kalmasını sağlayıp ve nüfusun bölgelere dengeli bir şekilde dağılmasını sağlamaktadır. Batı Avrupa'da bölgesel politika 40 yıldır varlığını sürdürmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Batı Avrupa'da da bölgelerarası dengesizliklerin varlığından dolayı kalkınma politikalarından da bir süreklilik arz etmektedir ve bu dengesizlikler giderilene kadar da kalkınma politikalarının sürekliliği devam edecektir. Batı Avrupa'da bazı ülkelerde, 1930'ların sonlarına kadar giden büyük buhran, sosyal ve ekonomik birlikleri oldukça etkilemiştir. Takip edilen yıllarda, 1950'den 1970'e kadar, Batı Avrupa ülkeleri bölgesel politikaları öne çıkararak sosyal ve ekonomik politikalara müdahale

etmişlerdir. Bölgesel politika aracıyla hem ekonomiyi hem de sosyo-kültürel yapıyı geliştirmeye çalışmışlardır. 1970'lerin ortalarında, bölgesel politika yavaş büyüyen bir ekonomiyle birlikte değişmeye başlamıştır. (Özer, 2008).

Sivil Toplum Kuruluşları ve Bölgesel Kalkınma

Globalleşen dünyada sivil toplum kurumlarının gerek iktisadi gerekse de sosyo-kültürel anlamda önemi gün geçtikçe yükselerek sürmektedir. Bu kapsamda sivil toplum kuruluşlarını ilk olarak açıklamak gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarını gerek dar manada gerekse de geniş manada açıklamak mümkündür. (Yıldırım, 2004: 235).

Kavramsal Olarak Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları, Batı asıllı elzem bir kavram şeklinde globalleşen dünyada oluşan toplumsal ve politik açıdan asıl problemleri ortadan kaldırmada önemli görevler alan özerk kuruluşlar şeklinde açıklanabilir. Sivil toplum kuruluşları olgusu eski Helenistik döneme kadar dayanmaktadır. Çağdaş toplumlarda serbestliğin olduğu devletin bütün kurumlarında bir biçim haline gelmesiyle birlikte çağdaş toplumlarda teşkilatlı bir yaşam biçimi almıştır. Sivil toplum kuruluşları dönem dönem farklı konseptlerle de ele alınmıştır. Dünya çapında 132 adet organizasyon 1910 yılında birleşerek kendilerinden Uluslararası Kuruluşlar Birliği olarak bahsetmişlerdir. Son zamanlarda kamu ve özel sektörlerin ardından STK'lara üçüncü bir sektör şeklinde daha çok önem verilmiştir (Toman vd., 2013: 4).

Sivil toplum kuruluşlarının farklı bir sektör olarak ele alınmasının nedeni kâr amacı gütmeyen toplumun yararına, gönüllülük esasına dayanarak teşkilatlanmasıdır. Sivil toplum kuruluşları birçok alanda ortaya koyduğu çalışma ve tezler neticesinde profesyonel teşkilatlar olarak da değerlendirilmektedirler (Öner, 2001: 58-59). Geniş anlamda STK'lar toplumun bulunduğu yerlerde çalışmasını meydana getiren, otoriter güçle yani devletle herhangi bir ilişkisi bulunmayan teşkilatlar olarak açıklanmaktadır. Sivil toplum kuruluşları devletin ortaya koyduğu yasalara uyan ve bunun yanında halkın menfaatlerini önceleyen uluslararası meşruiyeti olan kurumlar olarak nitelenmektedir (Demir, 2002).

Sivil bir oluşum olarak ortaya çıkan yapılar sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilmektedir. Ülkemizde sivil toplum kuruluşu olarak adlandırılan örgütlü yapı İngiltere'de Non-Governmental Organizations (NGO'S) olarak isimlendirilir. Anlam olarak açtığımızda devlete bağlı olmayan kuruluşlar olarak tanımlanabilir. Sivil toplum kuruluşları eski Helenistik döneme kadar tarihi olmasına rağmen etkinlik derecesi bütün toplumlarda II. Dünya Savaşı'nın bıraktığı derin izler sonucunda dünya gündeminde daha popüler olmaya ve gündeme gelmeye başlamıştır. (Talas, 2011: 391).

Sivil toplum kuruluşları tanımlanırken devlet tarafından kurulmayan devlet dışı kuruluşlar olarak tanımlansa da sivil toplum kuruluşlarının bir toplumda çoğalması ve büyümeleri devletin bu kuruluşlara sağladığı destek ve imkanlar ölçeğinde gerçekleştiği görülmektedir. Günümüzde bazı kuruluşlar kendilerini STK şeklinde gösteren ve kamu kesimiyle herhangi bir yolla bağlantılı olduğu ve bazen de finansman ihtiyaçlarını direkt kamu yardımıyla sağladıkları bilinmektedir. Bundan dolayı devlete karşı göreceli olarak bir bağımsızlıktan söz etmek daha gerçekçi olabilir (Gündüz ve Kaya, 2014: 134).

Vatandaşların toplumda kendileri lehine bir karar alma, vatandaşların kendileri ile ilgili denetim ve danışma noktasında hukuki çerçevede herhangi bir sorunun olmadığı Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nde yönetim ile ilgili ekte yer almaktadır. Vatandaşların söz konusu bu haklarını kullanmasında yardımcı olan en önemli kuruluşlardan bir tanesi sivil toplum kuruluşları olarak bilinmektedir. Modern ve çağdaş bir dünyada hükümetleri oluşturan otoriter gücün daha açık, şeffaf, topluma karşı hesap verebilirlik bir sistemin oluşabilmesi için ilk başvurulması gereken yapılardan bir tanesi sivil toplum kuruluşlarıdır. Sağlam bir toplumsal yapının ortaya çıkması için bağımsız kuruluşların olması gereklidir. Bunun için de daha güçlü daha bağımsız sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkması, desteklenmesi gereklidir. Sivil toplum kuruluşlarının tanım, işlev ve nitelik gibi özellikleriyle ilgili farklı görüşler ileri

sürülmüştür. Sivil toplum kuruluşları, toplumsal alanda belli hedefleri uygulamak, gönüllülük ilkesine göre örgütlenen, kâr amacı gütmeyen, toplumu yönlendiren ve bilinçlendiren kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Bununla beraber, “Non-Governmental Organizations (NGO)”, “Gönüllü Kuruluşlar”, “Hükümet Dışı Kuruluşlar”, “Üçüncü Sektör Kuruluşları” şeklinde de tanımlanmaktadır. Söz konusu bu kuruluşlar, toplumda sosyal, kültürel politik, siyasal ve ekonomik alanlarda liderlik ederek toplumun talep ve ihtiyaçlarını kamuya ileten dinamik yapılar şeklinde tanımlanmaktadır (Genç ve Erdoğan, 2010: 173).

Sivil Toplum Kuruluşlarının Bölgesel Kalkınma Açısından Fonksiyonları

Sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini esas olarak iki başlık altında ele almak mümkündür. Bunlardan ilki sivil toplum kuruluşlarının hem örgüt içi yapılarıyla hem de gerçekten var olmaları nedeniyle, çoğulcu bir halk yapısının meydana gelmesinde elzem ve etkin bir görevi bulunmaktadır. İkincisiyse, sivil toplum kuruluşlarının, hem devlet aygıtının faaliyete koymaya çalıştığı uygulamalara hem de piyasa ekonomisinin bazı mekanizmalarına karşı halkı koruyucu tampon olma görevi şeklinde önemli bir görevi üstlenmesidir. Devlet aygıtının faaliyetlerine karşı tampon olma görevi, iki şekilde yapılmaktadır. İlk olarak, idare aygıtının faaliyete geçirdiği politikaları halkın özümsemesi, bu politikaların sivil toplum kuruluşlarınca savunulması durumunda oldukça basit hale gelmesidir. Sivil toplum kuruluşları kişilerin aktif olarak desteğini sağlamak şartıyla, bunu piyasadaki metalaşmaya ve egemen pazar değerlerine karşı dengeleyici bir faktör durumuna getirmektedir (Yatkin, 2013: 165).

Sivil toplum kuruluşları kâr amaçlı olmayan yani kendileri ve azalarının bireysel çıkar ve zenginliği amacıyla kâr etmeye uğraşmadan, ekonomik bağlantı ve faaliyetlerin meydana gelmesinde bazı işlemlere sahiptirler. Kalkınmayı hedefleyen sivil toplum kuruluşları sosyal gruplarla direkt ya da dolaylı eylemlerini devam ettirerek, kalkınma program ve projelerinin değerlendirilmesi, tasarlanması, faaliyete koyulması ve incelenmesiyle uğraşmaktadırlar. Modern hale gelen bir toplumda eskiden itibaren devam eden normlar ve adetler değişmeye ve yok olmaya başlamıştır. Milyonlarca bireyin kırsal bölgelerden kentlere göç etmesi sonucunda yeni bir hayat şekli oluşmaya başlamıştır. İnsanların yakın çevreleriyle olan ilişkileri azalmıştır. Dolayısıyla insanlarda, toplumdan bir uzaklaşma ve soyutlanmanın olduğu görülmektedir. Bununla birlikte insanlar, hayatlarını tek tip bir işle uğraşmakta ve monoton bir hayat tarzını yaşamaya başlamışlardır. Bu şekilde bir monotonluk neticesinde toplumda, siyasi dalda da yabancılaşmanın getirdiği toplumdan ve özgürlüklerden korkma oluşmakta ve bu tip bireyin tek taraflı propagandaya açık ve eğilimli olmasından dolayı da politik baskı sorununun toplumda oluşmaya başladığı söylenebilir. Toplum ve toplumsal yaşamı olumsuz yönde etkileyen bu tür oluşumları ancak sivil toplum kuruluşları aracılığıyla önlenabilir. Çünkü sivil toplum kuruluşları, bireylerin toplanmasını sağlayarak gerek grupta kendini ve çıkarlarını daha rahat ve güvenle korumalarına olanak sağlamakta, gerekse de birbirleriyle kaynaşmasını sağlayarak birbirleriyle olan sosyal, kültürel ve siyasal ilişkilerinin devam etmesini sağlamaktadır. Sosyal örgütler kişilere toplumda bir aidiyet duygusu aşılıyarak onları tek olma düşüncesinden kurtarıp, bireylerin sosyal sorunlarına çözüm bulup onların tekrardan topluma karışmasını sağlarlar (Özer, 2008: 95-96).

Araştırmanın Amacı

Araştırma kalitatif ve kantitatif bir araştırmadır. Çalışmanın amacı, konuyla ilgili araştırma yapıp yapılan araştırmaların istatistiksel uygulamalar sonucunda nicel verilerle genelde sivil toplum kuruluşlarının bölgesel kalkınmaya, özelde ise Hakkari ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının Hakkari ilinin kalkınmasındaki katkılarını belirlemektir.

Çalışmanın amacı kapsamında oluşturulan hipotezleri aşağıdaki gibidir;

H_{1A}: Cinsiyete göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1B}: Medeni duruma göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1C: Yaşa göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1D: Eğitim durumuna göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1E: Gelir düzeyine göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1F: İkamet duruma göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1G: Meslek durumuna göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

YÖNTEM

Değişkenler arasındaki ilişkileri tespit etmek ve olası bulguları öngörebilmek amacıyla ilişkisel araştırmadan yararlanılır (Tekbiyık, 2015: 101). Bu çalışma öncelikli olarak ilişkisel desene uygun olarak tasarlanmıştır. Bununla beraber gruplar arası farklılıklar belirlenmeye çalışıldığı için ayrıca nedensel araştırma desenine de uygundur (Fraenkel ve Wallen, 2000).

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini, Hakkari’de ikamet etmekte olan bireyler oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşmak zor ve maliyetli olacağından örneklem seçim yöntemine gidilmiştir. Bu kapsamda çalışmaya basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen toplam 150 birey katılmıştır. Katılan bireylerin 65’i kadın ve 85’i ise erkeklerden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket formunda çalışmanın temelinde yer alan değişkenlerin her biri ile ilgili sorular bulunmaktadır. Ankette kullanılan sorular 5’li likert tipinde kullanılmıştır. Katılım düzeyleri, 1= her zaman, 2= sıklıkla, 3= genellikle, 4= nadiren, 5= hiçbir zaman şeklindedir. Ayrıca ankete katılanlarla ilgili demografik bilgiler için sorular da sorulmuştur. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde IBM SPSS 25.0 paket programı kullanılarak analiz edilecektir.

Verilerin Analizi

Verilerin istatistiksel analizi IBM SPSS 25.0 istatistik paket programıyla gerçekleştirilmiştir. Ele alınan demografik özelliklerin frekans ve yüzde değerleri ifade edilmiştir. İki grup arasında arasındaki farklılığın incelenmesi amacıyla t testi ve ikiden fazla grup arasındaki farklılığın incelenmesinde ise ANOVA testi yapılmıştır. Yapılan ANOVA sonucunda anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşıldığı zaman farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirleyebilmek amacıyla Tukey Testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Varsayımların Sınanması

Verilerin parametrik koşulları sağlaması için normallik varsayımını ve homojenlik varsayımını sağlaması gerekmektedir. Bu nedenle uygulanan normallik ve homojenlik sınamaları aşağıdaki gibidir.

Normallik Sınaması

Yapılan normallik sınaması sonuçları Tablo 1’de ifade edildiği gibidir;

Tablo 1. *Normallik Sınaması Testi*

Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
Statistic	Df	Sig.	Statistic	df	Sig.
0.95	150	0.2	0.98	150	0.040

Analiz sonucunda elde edilen bulgular ele alınan ölçeklerin normallik varsayımını sağlamadığını ($p < 0.05$) göstermektedir.

Homojenlik Sınaması

Parametrik varsayımlardan homojenlik varsayımı için gerçekleştirilen Levene testi sonuçları ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. Levene Test Sonuçları

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
Ortalamaya Göre	2.39	4	145	0.53
Medyana Göre	2.16	4	145	0.76
Medyana göre ve ayarlanmış df ile	2.16	4	129.5	0.77
Kesilmiş ortalamaya göre	2.36	4	145	0.56

Analiz sonucunda elde edilen bulgular ele alınan ölçeklerin homojenlik varsayımını sağladığını ($p>0.05$) göstermektedir. Sonuç olarak ele alınan verilerin parametrik varsayımları sağladığı görülmektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında parametrik testler kullanılmıştır.

Güvenilirlik Analizi

Araştırma kapsamında kullanılan anket maddelerine ait güvenilirlik analizleri sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3. Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
0.69	0.69	17

Yapılan güvenilirlik analiziyle Cronbach Alpha test sonucu 0.691 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha değerleri, 0.5 altında olduğunda ölçeğe güvenilmez, değer 0.8 ile 0.9 aralığında ise ölçeğin iyi olduğu, 0.9'dan fazla olduğunda ise mükemmel derecede güvenilir. Yapılan analiz sonucunda elde edilen sonuç 0.5'in üzerinde olduğu için anket maddelerinin güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4. Cinsiyet ve Hipotezler Arası İlişkiler

	Cinsiyet	M	Ort.	Std. Sapma
Hakkari ilinin kalkınmasında eğitim önceliklidir.	Kadın	65	4.21	1.28
	Erkek	85	4.23	1.23
Hakkari ilinin kalkınmasında uygulanan kamu politikaları etkindir.	Kadın	65	2.81	1.41
	Erkek	85	2.94	1.41
Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları bölgesel kalkınma politikalarında yeterince önemsenmektedir.	Kadın	65	2.83	1.46
	Erkek	85	3.16	1.47
Hakkari ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının etkili ve verimli bir şekilde faaliyette bulunması için eğitim düzeyinin yükseltilmesi gerekir.	Kadın	65	3.89	1.31
	Erkek	85	3.82	1.35
Sivil toplum kuruluşları (STK) kamunun destekleyicisidir.	Kadın	64	3.48	1.20
	Erkek	85	3.36	1.26
Hakkari ilinde bulunan STK'lar yaptıkları çalışmalarla ülkenin GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) seviyesini yükseltmektedir.	Kadın	65	2.86	1.46
	Erkek	85	2.75	1.43
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.	Kadın	65	2.40	1.33
	Erkek	85	2.44	1.30
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.	Kadın	64	2.57	1.33
	Erkek	85	2.54	1.33
Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişki vardır.	Kadın	65	2.80	1.47
	Erkek	85	2.62	1.26
Hakkari ilinde bulunan STK'lar halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi ile ilgili etkinliklerde yaptıkları çalışmalarda başarılıdır.	Kadın	65	2.84	1.37
	Erkek	85	2.81	1.34
Hakkari ilinde bulunan STK'lar demokrasinin gelişmesinde önemli katkıları vardır.	Kadın	65	2.73	1.30
	Erkek	85	3.04	1.34
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.	Kadın	64	2.73	1.42
	Erkek	85	2.56	1.32
	Kadın	65	2.50	1.33

Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.	Erkek	85	2.56	1.33
Hakkari ilinde bulunan STK'lar turizm, sağlık, sanayi ve ticaret sektörlerinin gelişmesinde etkilidirler.	Kadın	64	2.98	1.43
	Erkek	84	3.02	1.43
Hakkari'de bulunan STK'lar toplumun taleplerini kamuya iletmeye etkilidir.	Kadın	65	2.86	1.48
	Erkek	85	2.91	1.38
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kalkınması için yerel yönetimlerle sürekli bir iş birliği halinde olmalıdır.	Kadın	65	3.70	1.40
	Erkek	85	3.90	1.24
Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır.	Kadın	65	2.53	1.50
	Erkek	85	2.57	1.40

Tablo 4'te katılımcıların cinsiyetine göre sorulara vermiş oldukları yanıtların ortalama ve prob değerleri bulunmaktadır. Tablo 4'te ele alındığında ankete katılanları cevaplarının ortalaması "3" değerinin üstünde ise katılımcıların soruda yer alan ifadeye katıldıkları, altında ise soruda yer alan ifadeye katılmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda anket maddeleri incelendiğinde katılımcıların genel anlamda, "Hakkari ilinin kalkınmasında uygulanan kamu politikaları etkindir.", "Hakkari ilinde bulunan STK'lar yaptıkları çalışmalarla ülkenin GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) seviyesini yükseltmektedir.", "Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.", "Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.", "Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişki vardır.", "Hakkari ilinde bulunan STK'lar halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi ile ilgili etkinliklerde yaptıkları çalışmalarda başarılıdırlar.", "Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.", "Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.", "Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.", "Hakkari'de bulunan STK'lar toplumun taleplerini kamuya iletmeye etkilidir." ve "Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır." maddelerine genel anlamda bireylerin katılmadığı görülmektedir. Geriye kalan maddelerin ortalaması 3'ün üzerinde olduğu için bireylerin bu ifadelere katılım sağladığı görülmektedir.

Cinsiyete göre incelenen bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık Tablo 3.6'da ifade edildiği gibidir;

Tablo 5. Cinsiyete Göre Bölgesel Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları

Cinsiyet	Kişi Sayısı	Ort.	Std. Sapma	t	df	Sig. (2-tailed)
Kadın	65	2.98	0.55	-0.31	148	0.75
Erkek	85	3.01	0.58			

Tablo 5'te görüldüğü üzere cinsiyete göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) elde edilememiştir.

Medeni Duruma Göre t Testi

Medeni durum değişkenine göre ele alınan bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık analizinden önce katılımcıların ortalama analizi yorumlanmıştır.

Tablo 6. Medeni Durum ve Hipotezler Arası İlişkiler

	Med. Dur.	N	Ort.	Std. Sapma
Hakkari ilinin kalkınmasında eğitim önceliklidir.	Evli	76	4.18	1.21
	Bekar	74	4.27	1.28
Hakkari ilinin kalkınmasında uygulanan kamu politikaları etkindir.	Evli	76	2.90	1.38
	Bekar	74	2.86	1.44
Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları bölgesel kalkınma politikalarında yeterince önemsenmektedir.	Evli	76	3.03	1.37
	Bekar	74	3.00	1.58
Hakkari ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının etkili ve verimli bir şekilde faaliyette bulunması için eğitim düzeyinin yükseltilmesi gerekir.	Evli	76	3.97	1.26
	Bekar	74	3.72	1.39
Sivil toplum kuruluşları (STK) kamunun destekleyicisidir.	Evli	76	3.50	1.18
	Bekar	73	3.32	1.29
Hakkari ilinde bulunan STK'lar yaptıkları çalışmalarla ülkenin GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) seviyesini yükseltmektedir.	Evli	76	2.81	1.43
	Bekar	74	2.78	1.47
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.	Evli	76	2.43	1.31
	Bekar	74	2.41	1.31
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.	Evli	76	2.38	1.34
	Bekar	73	2.73	1.29
Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişki vardır.	Evli	76	2.78	1.33
	Bekar	74	2.60	1.37
Hakkari ilinde bulunan STK'lar halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi ile ilgili etkinliklerde yaptıkları çalışmalarda başarılıdırlar.	Evli	76	2.78	1.34
	Bekar	74	2.86	1.36
Hakkari ilinde bulunan STK'lar demokrasinin gelişmesinde önemli katkıları vardır.	Evli	76	2.86	1.22
	Bekar	74	2.95	1.43
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.	Evli	76	2.52	1.34
	Bekar	73	2.75	1.39
Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.	Evli	76	2.64	1.35
	Bekar	74	2.43	1.30
Hakkari ilinde bulunan STK'lar turizm, sağlık, sanayi ve ticaret sektörlerinin gelişmesinde etkilidirler.	Evli	75	3.06	1.42
	Bekar	73	2.94	1.44
Hakkari'de bulunan STK'lar toplumun taleplerini kamuya iletmede etkilidir.	Evli	76	2.96	1.38
	Bekar	74	2.82	1.46
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kalkınması için yerel yönetimlerle sürekli bir iş birliği halinde olmalıdır.	Evli	76	3.90	1.25
	Bekar	74	3.72	1.37
Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır.	Evli	76	2.73	1.39
	Bekar	74	2.37	1.46

Tablo 6'da ele alındığında ankete katılanları cevaplarının ortalaması “3” değerinin üstünde ise katılımcıların soruda yer alan ifadeye katıldıkları, altında ise soruda yer alan ifadeye katılmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda anket maddeleri incelendiğinde katılımcıların genel anlamda, “Hakkari ilinin kalkınmasında uygulanan kamu politikaları etkindir.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar yaptıkları çalışmalarla ülkenin GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) seviyesini yükseltmektedir.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.”, “Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişki vardır.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi ile ilgili etkinliklerde yaptıkları çalışmalarda başarılıdırlar.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.”, “Hakkari'de bulunan STK'lar toplumun taleplerini kamuya iletmede etkilidir.” ve “Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır.” maddelerine genel anlamda bireylerin katılmadığı

görülmektedir. Geriye kalan maddelerin ortalaması 3'ün üzerinde olduğu için bireylerin bu ifadelere katılım sağladığı görülmektedir.

Medeni duruma göre incelenen bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık Tablo 6'da ifade edildiği gibidir.

Tablo 7. Medeni Duruma Göre Bölgesel Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları

Medeni durum	N	Ort.	Std. Sapma	t	df	Sig. (2-tailed)
Evli	76	3.03	0.57	0.58	148	0.55
Bekar	74	2.97	0.56			

Tablo 7'de görüldüğü üzere medeni duruma göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) elde edilememiştir.

Yaş Göre ANOVA Testi

Yaş değişkenine göre ele alınan bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık analizinden önce katılımcıların ortalama analizi yorumlanmıştır.

Tablo 8. Yaş ve Hipotezler Arası İlişkiler

	Yaş Aralığı	N	Ort.	Std. Sapma
Hakkari ilinin kalkınmasında eğitim önceliklidir.	15-25 yaş arası	39	4.23	1.06
	26-35 yaş arası	49	4.14	1.39
	36-45 yaş arası	32	4.15	1.40
	45-60 yaş arası	17	4.47	0.87
	61 yaş ve üzeri	13	4.38	1.12
	Toplam	150	4.22	1.24
Hakkari ilinin kalkınmasında uygulanan kamu politikaları etkindir.	15-25 yaş arası	39	2.66	1.49
	26-35 yaş arası	49	2.91	1.27
	36-45 yaş arası	32	3.03	1.42
	45-60 yaş arası	17	2.76	1.43
	61 yaş ve üzeri	13	3.23	1.69
	Toplam	150	2.88	1.41
Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları bölgesel kalkınma politikalarında yeterince önemsenmektedir.	15-25 yaş arası	39	2.87	1.41
	26-35 yaş arası	49	2.95	1.29
	36-45 yaş arası	32	3.12	1.64
	45-60 yaş arası	17	3.35	1.61
	61 yaş ve üzeri	13	3.00	1.82
	Toplam	150	3.02	1.47
Hakkari ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının etkili ve verimli bir şekilde faaliyette bulunması için eğitim düzeyinin yükseltilmesi gerekir.	15-25 yaş arası	39	3.97	1.22
	26-35 yaş arası	49	3.83	1.24
	36-45 yaş arası	32	3.93	1.36
	45-60 yaş arası	17	3.52	1.66
	61 yaş ve üzeri	13	3.76	1.53
	Toplam	150	3.85	1.33
Sivil toplum kuruluşları (STK) kamunun destekleyicisidir.	15-25 yaş arası	39	3.35	1.34
	26-35 yaş arası	49	3.53	0.91
	36-45 yaş arası	31	3.41	1.28
	45-60 yaş arası	17	3.17	1.74
	61 yaş ve üzeri	13	3.46	1.19
	Toplam	150	3.41	1.23
Hakkari ilinde bulunan STK'lar yaptıkları çalışmalarla ülkenin GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) seviyesini yükseltmektedir.	15-25 yaş arası	39	2.84	1.47
	26-35 yaş arası	49	2.79	1.27
	36-45 yaş arası	32	2.93	1.56
	45-60 yaş arası	17	2.82	1.74
	61 yaş ve üzeri	13	2.30	1.37
	Toplam	150	2.80	1.44
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.	15-25 yaş arası	39	2.30	1.28
	26-35 yaş arası	49	2.30	1.14
	36-45 yaş arası	32	2.62	1.40
	45-60 yaş arası	17	2.52	1.66
	61 yaş ve üzeri	13	2.61	1.38
	Toplam	150	2.42	1.31
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.	15-25 yaş arası	39	2.33	1.26
	26-35 yaş arası	49	2.48	1.24

	36-45 yaş arası	31	2.77	1.43
	45-60 yaş arası	17	2.82	1.55
	61 yaş ve üzeri	13	2.61	1.32
	Toplam	149	2.55	1.32
	15-25 yaş arası	39	2.71	1.29
	26-35 yaş arası	49	2.73	1.30
Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişkisi vardır.	36-45 yaş arası	32	2.7	1.44
	45-60 yaş arası	17	2.35	1.45
	61 yaş ve üzeri	13	2.92	1.49
	Toplam	150	2.70	1.35
	15-25 yaş arası	39	2.64	1.38
	26-35 yaş arası	49	2.73	1.16
Hakkari ilinde bulunan STK'lar halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi ile ilgili etkinliklerde yaptıkları çalışmalarda başarılıdırlar.	36-45 yaş arası	32	2.96	1.51
	45-60 yaş arası	17	3.11	1.45
	61 yaş ve üzeri	13	3.00	1.47
	Toplam	150	2.82	1.35
	15-25 yaş arası	39	2.92	1.22
	26-35 yaş arası	49	3.08	1.13
Hakkari ilinde bulunan STK'lar demokrasinin gelişmesinde önemli katkıları vardır.	36-45 yaş arası	32	2.80	1.5
	45-60 yaş arası	17	2.70	1.72
	61 yaş ve üzeri	13	2.61	1.38
	Toplam	150	2.90	1.33
	15-25 yaş arası	39	2.48	1.37
	26-35 yaş arası	49	2.89	1.12
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.	36-45 yaş arası	31	2.44	1.45
	45-60 yaş arası	17	2.29	1.68
	61 yaş ve üzeri	13	3.07	1.44
	Toplam	149	2.63	1.36
	15-25 yaş arası	39	2.66	1.36
	26-35 yaş arası	49	2.61	1.13
Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.	36-45 yaş arası	32	2.18	1.49
	45-60 yaş arası	17	2.58	1.54
	61 yaş ve üzeri	13	2.69	1.25
	Toplam	150	2.54	1.32
	15-25 yaş arası	39	3.12	1.57
	26-35 yaş arası	49	2.79	1.27
Hakkari ilinde bulunan STK'lar turizm, sağlık, sanayi ve ticaret sektörlerinin gelişmesinde etkilidirler.	36-45 yaş arası	30	3.26	1.46
	45-60 yaş arası	17	2.82	1.59
	61 yaş ve üzeri	13	3.07	1.32
	Toplam	148	3.00	1.43
	15-25 yaş arası	39	2.66	1.51
	26-35 yaş arası	49	3.00	1.20
Hakkari'de bulunan STK'lar toplumun taleplerini kamuya iletmekte etkilidir.	36-45 yaş arası	32	3.00	1.52
	45-60 yaş arası	17	2.58	1.66
	61 yaş ve üzeri	13	3.30	1.37
	Toplam	150	2.89	1.42
	15-25 yaş arası	39	3.71	1.41
	26-35 yaş arası	49	3.93	1.02
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kalkınması için yerel yönetimlerle sürekli bir iş birliği halinde olmalıdır.	36-45 yaş arası	32	3.68	1.55
	45-60 yaş arası	17	3.70	1.44
	61 yaş ve üzeri	13	4.15	1.28
	Toplam	150	3.82	1.31
	15-25 yaş arası	39	2.71	1.37
	26-35 yaş arası	49	2.97	1.31
Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır.	36-45 yaş arası	32	2.40	1.52
	45-60 yaş arası	17	1.23	0.75
	61 yaş ve üzeri	13	2.61	1.66
	Toplam	150	2.56	1.43

Tablo 8'de ele alındığında ankete katılanları cevaplarının ortalaması "3" değerinin üstünde ise katılımcıların soruda yer alan ifadeye katıldıkları, altında ise soruda yer alan ifadeye katılmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda anket maddeleri incelendiğinde katılımcıların genel anlamda, "Hakkari ilinde bulunan STK'lar yaptıkları çalışmalarla ülkenin GSMH (Gayri

Safi Milli Hasıla) seviyesini yükseltmektedir.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.”, “Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişkisi vardır.” ve “Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır.” maddelerine genel anlamda bireylerin katılmadığı görülmektedir. Geriye kalan maddelerin ortalaması 3'ün üzerinde olduğu için bireylerin bu ifadelere katılım sağladığı görülmektedir.

Yaşa göre incelenen bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık Tablo 8'de ifade edildiği gibidir;

Tablo 9. Yaşa Göre Bölgesel Ekonomik Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları

Yaş Aralığı	N	Ort.	Std. Sapma	F	Sig.
15-25 yaş arası	39	2.95	0.57		
26-35 yaş arası	49	3.04	0.55		
36-45 yaş arası	32	3.02	0.68		
45-60 yaş arası	17	2.87	0.28	0.46	0.76
61 yaş ve üzeri	13	3.10	0.62		
Toplam	150	3.00	0.56		

Tablo 9'da görüldüğü üzere yaşa göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) elde edilememiştir.

Eğitim Durumuna Göre ANOVA Testi

Eğitim durumu değişkenine göre ele alınan bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık analizinden önce katılımcıların ortalama analizi yorumlanmıştır.

Tablo 10. Eğitim Durumu ve Hipotezler Arası İlişkiler

	Eğt.Dur.	N	Ort.	Std. Sapma
Hakkari ilinin kalkınmasında eğitim önceliklidir.	İlkokul	14	4.35	1.08
	Ortaokul	16	3.68	1.30
	Lise	39	4.05	1.43
	Üniversite	71	4.30	1.20
	Lisansüstü	10	5.00	0.00
	Toplam	150	4.22	1.24
Hakkari ilinin kalkınmasında uygulanan kamu politikaları etkindir.	İlkokul	14	3.28	1.43
	Ortaokul	16	3.43	1.36
	Lise	39	2.87	1.39
	Üniversite	71	2.85	1.37
	Lisansüstü	10	1.70	1.25
	Toplam	150	2.88	1.41
Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları bölgesel kalkınma politikalarında yeterince önemsenmektedir.	İlkokul	14	3.42	1.55
	Ortaokul	16	2.68	1.49
	Lise	39	3.15	1.49
	Üniversite	71	2.97	1.39
	Lisansüstü	10	2.80	1.93
	Toplam	150	3.02	1.47
Hakkari ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının etkili ve verimli bir şekilde faaliyette bulunması için eğitim düzeyinin yükseltilmesi gerekir.	İlkokul	14	3.42	1.39
	Ortaokul	16	3.25	1.43
	Lise	39	3.92	1.26
	Üniversite	71	3.98	1.35
	Lisansüstü	10	4.20	0.91
	Toplam	150	3.85	1.33
Sivil toplum kuruluşları (STK) kamunun destekleyicisidir.	İlkokul	14	3.00	1.17
	Ortaokul	16	2.62	1.14
	Lise	39	3.33	1.28
	Üniversite	70	3.65	1.16
	Lisansüstü	10	3.90	1.19
	Toplam	149	3.41	1.23
Hakkari ilinde bulunan STK'lar yaptıkları çalışmalarla ülkenin GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) seviyesini yükseltmektedir.	İlkokul	14	2.85	1.46
	Ortaokul	16	3.31	1.44
	Lise	39	2.92	1.43
	Üniversite	71	2.64	1.39
	Lisansüstü	10	2.50	1.84
	Toplam	150	2.85	1.46

	Toplam	150	2.80	1.44
	İlkokul	14	2.85	1.40
	Ortaokul	16	2.56	1.31
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.	Lise	39	2.51	1.35
	Üniversite	71	2.35	1.25
	Lisansüstü	10	1.80	1.39
	Toplam	150	2.42	1.31
	İlkokul	14	3.07	1.54
	Ortaokul	16	3.25	1.29
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.	Lise	39	2.64	1.40
	Üniversite	70	2.28	1.25
	Lisansüstü	10	2.30	0.67
	Toplam	149	2.55	1.32
	İlkokul	14	3.21	1.47
	Ortaokul	16	2.62	1.36
Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişkisi vardır.	Lise	39	2.87	1.41
	Üniversite	71	2.64	1.31
	Lisansüstü	10	1.80	0.91
	Toplam	150	2.70	1.35
	İlkokul	14	3.21	1.25
	Ortaokul	16	2.68	1.25
Hakkari ilinde bulunan STK'lar halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi ile ilgili etkinliklerde yaptıkları çalışmalarda başarılıdır.	Lise	39	2.71	1.55
	Üniversite	71	2.80	1.31
	Lisansüstü	10	3.10	1.19
	Toplam	150	2.82	1.35
	İlkokul	14	3.21	1.47
	Ortaokul	16	3.43	1.26
Hakkari ilinde bulunan STK'lar demokrasinin gelişmesinde önemli katkıları vardır.	Lise	39	2.97	1.45
	Üniversite	71	2.74	1.19
	Lisansüstü	10	2.60	1.57
	Toplam	150	2.91	1.33
	İlkokul	14	2.92	1.26
	Ortaokul	16	3.12	1.40
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.	Lise	39	2.69	1.47
	Üniversite	70	2.61	1.29
	Lisansüstü	10	1.40	0.84
	Toplam	149	2.63	1.36
	İlkokul	14	2.92	1.32
	Ortaokul	16	3.00	1.31
Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadır.	Lise	39	2.94	1.65
	Üniversite	71	2.29	1.24
	Lisansüstü	10	1.40	0.69
	Toplam	150	2.54	1.32
	İlkokul	14	2.85	1.35
	Ortaokul	16	3.56	1.31
Hakkari ilinde bulunan STK'lar turizm, sağlık, sanayi ve ticaret sektörlerinin gelişmesinde etkilidirler.	Lise	37	2.81	1.44
	Üniversite	71	2.98	1.40
	Lisansüstü	10	3.20	1.81
	Toplam	148	3.00	1.43
	İlkokul	14	2.71	1.54
	Ortaokul	16	2.31	1.19
Hakkari'de bulunan STK'lar toplumun taleplerini kamuya iletmeye etkilidir.	Lise	39	3.00	1.48
	Üniversite	71	2.91	1.37
	Lisansüstü	10	3.50	1.64
	Toplam	150	2.89	1.42
	İlkokul	14	3.71	1.20
	Ortaokul	16	3.43	1.31
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kalkınması için yerel yönetimlerle sürekli bir iş birliği halinde olmalıdır.	Lise	39	3.84	1.36
	Üniversite	71	3.84	1.36
	Lisansüstü	10	4.30	0.82
	Toplam	150	3.82	1.31
	İlkokul	14	2.92	1.81
	Ortaokul	16	2.50	1.46
Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır.	Lise	39	3.20	1.57
	Üniversite	71	2.33	1.17
	Lisansüstü	10	1.20	0.63
	Toplam	150	2.56	1.43

Tablo 10'da ele alındığında ankete katılanları cevaplarının ortalaması "3" değerinin üstünde ise katılımcıların soruda yer alan ifadeye katıldıkları, altında ise soruda yer alan ifadeye

katılmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda anket maddeleri incelendiğinde katılımcıların genel anlamda, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.” ve “Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.” maddelerine genel anlamda bireylerin katılmadığı görülmektedir. Geriye kalan maddelerin ortalaması 3’ün üzerinde olduğu için bireylerin bu ifadelere katılım sağladığı görülmektedir.

Eğitim durumuna göre incelenen bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık Tablo 10’da ifade edildiği gibidir.

Tablo 11. Eğitim Durumuna Göre Bölgesel Ekonomik Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları

Eğitim Durumu	N	Ort.	Std. Sapma	F	Sig.
İlkokul	14	3.17	0.53	1.18	0.31
Ortaokul	16	3.02	0.60		
Lise	39	3.08	0.67		
Üniversite	71	2.95	0.52		
Lisansüstü	10	2.74	0.30		
Toplam	150	3.00	0.56		

Tablo 3.13’te görüldüğü üzere eğitim durumuna göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) elde edilememiştir.

Gelir Düzeyine Göre ANOVA Testi

Gelir düzeyi değişkenine göre ele alınan bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık analizinden önce katılımcıların ortalama analizi yorumlanmıştır.

Tablo 12. Gelir Düzeyi ve Hipotezler Arası İlişkiler

	Gelir Düzeyi	N	Ort.	Std. Sapma
Hakkari ilinin kalkınmasında eğitim önceliklidir.	0-1000 TL arası	54	4.00	1.27
	1001-1500 TL arası	13	4.23	1.09
	1501-2000 TL arası	8	3.50	1.41
	2001-2500 TL arası	20	4.20	1.47
	2501 TL ve üzeri	55	4.56	1.08
	Toplam	150	4.22	1.24
Hakkari ilinin kalkınmasında uygulanan kamu politikaları etkindir.	0-1000 TL arası	54	3.01	1.35
	1001-1500 TL arası	13	3.00	1.15
	1501-2000 TL arası	8	3.25	1.48
	2001-2500 TL arası	20	2.90	1.25
	2501 TL ve üzeri	55	2.67	1.57
	Toplam	150	2.88	1.41
Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları bölgesel kalkınma politikalarında yeterince önemsenmektedir.	0-1000 TL arası	54	3.09	1.41
	1001-1500 TL arası	13	2.76	1.48
	1501-2000 TL arası	8	3.75	1.03
	2001-2500 TL arası	20	3.05	1.09
	2501 TL ve üzeri	55	2.89	1.69
	Toplam	150	3.02	1.47
Hakkari ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının etkili ve verimli bir şekilde faaliyette bulunması için eğitim düzeyinin yükseltilmesi gerekir.	0-1000 TL arası	54	3.62	1.35
	1001-1500 TL arası	13	3.38	1.32
	1501-2000 TL arası	8	4.12	1.35
	2001-2500 TL arası	20	4.05	1.27
	2501 TL ve üzeri	55	4.07	1.31
	Toplam	150	3.85	1.33
Sivil toplum kuruluşları (STK) kamunun destekleyicisidir.	0-1000 TL arası	53	3.11	1.15
	1001-1500 TL arası	13	3.38	1.26
	1501-2000 TL arası	8	4.12	0.83
	2001-2500 TL arası	20	3.40	0.94
	2501 TL ve üzeri	55	3.61	1.39

	Toplam	149	3.41	1.23
Hakkari ilinde bulunan STK'lar yaptıkları çalışmalarla ülkenin GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) seviyesini yükseltmektedir.	0-1000 TL arası	54	3.07	1.47
	1001-1500 TL arası	13	2.61	1.32
	1501-2000 TL arası	8	2.75	1.16
	2001-2500 TL arası	20	3.20	1.00
	2501 TL ve üzeri	55	2.43	1.56
	Toplam	150	2.80	1.44
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.	0-1000 TL arası	54	2.48	1.28
	1001-1500 TL arası	13	2.46	1.33
	1501-2000 TL arası	8	2.87	1.35
	2001-2500 TL arası	20	2.80	1.39
	2501 TL ve üzeri	55	2.16	1.28
	Toplam	150	2.42	1.31
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.	0-1000 TL arası	54	2.46	1.34
	1001-1500 TL arası	13	2.61	1.44
	1501-2000 TL arası	8	3.25	1.66
	2001-2500 TL arası	20	2.75	1.25
	2501 TL ve üzeri	54	2.46	1.26
	Toplam	149	2.55	1.32
Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişki vardır.	0-1000 TL arası	54	2.83	1.39
	1001-1500 TL arası	13	3.07	1.32
	1501-2000 TL arası	8	2.87	1.35
	2001-2500 TL arası	20	2.80	1.15
	2501 TL ve üzeri	55	2.41	1.38
	Toplam	150	2.70	1.35
Hakkari ilinde bulunan STK'lar halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi ile ilgili etkinliklerde yaptıkları çalışmalarda başarılıdır.	0-1000 TL arası	54	2.55	1.39
	1001-1500 TL arası	13	3.15	1.28
	1501-2000 TL arası	8	3.37	1.06
	2001-2500 TL arası	20	2.60	1.23
	2501 TL ve üzeri	55	3.01	1.38
	Toplam	150	2.82	1.35
Hakkari ilinde bulunan STK'lar demokrasinin gelişmesinde önemli katkıları vardır.	0-1000 TL arası	54	3.00	1.28
	1001-1500 TL arası	13	3.07	1.65
	1501-2000 TL arası	8	3.50	1.06
	2001-2500 TL arası	20	2.65	1.13
	2501 TL ve üzeri	55	2.80	1.39
	Toplam	150	2.91	1.33
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.	0-1000 TL arası	54	2.59	1.35
	1001-1500 TL arası	13	2.92	1.44
	1501-2000 TL arası	8	3.12	1.24
	2001-2500 TL arası	20	3.00	1.25
	2501 TL ve üzeri	54	2.40	1.40
	Toplam	149	2.63	1.36
Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.	0-1000 TL arası	54	2.72	1.29
	1001-1500 TL arası	13	3.00	1.08
	1501-2000 TL arası	8	3.12	1.35
	2001-2500 TL arası	20	2.9500	1.31
	2501 TL ve üzeri	55	2.01	1.28
	Toplam	150	2.54	1.32
Hakkari ilinde bulunan STK'lar turizm, sağlık, sanayi ve ticaret sektörlerinin gelişmesinde etkilidirler.	0-1000 TL arası	52	3.00	1.41
	1001-1500 TL arası	13	3.46	1.05
	1501-2000 TL arası	8	3.12	0.99
	2001-2500 TL arası	20	2.90	1.48
	2501 TL ve üzeri	55	2.92	1.57
	Toplam	148	3.00	1.43
Hakkari'de bulunan STK'lar toplumun taleplerini kamuya iletmede etkilidir.	0-1000 TL arası	54	2.75	1.30
	1001-1500 TL arası	13	2.84	1.51
	1501-2000 TL arası	8	3.25	1.58
	2001-2500 TL arası	20	2.85	1.18

	2501 TL ve üzeri	55	3.00	1.59
	Toplam	150	2.89	1.42
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kalkınması için yerel yönetimlerle sürekli bir iş birliği halinde olmalıdır.	0-1000 TL arası	54	3.50	1.38
	1001-1500 TL arası	13	3.91	1.03
	1501-2000 TL arası	8	4.00	1.06
	2001-2500 TL arası	20	4.25	0.78
	2501 TL ve üzeri	55	3.92	1.45
	Toplam	150	3.82	1.31
Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır.	0-1000 TL arası	54	2.75	1.43
	1001-1500 TL arası	13	2.92	1.75
	1501-2000 TL arası	8	3.37	1.30
	2001-2500 TL arası	20	2.90	1.33
	2501 TL ve üzeri	55	2.03	1.29
	Toplam	150	2.56	1.43

Tablo 12’de ele alındığında ankete katılanları cevaplarının ortalaması “3” değerinin üstünde ise katılımcıların soruda yer alan ifadeye katıldıkları, altında ise soruda yer alan ifadeye katılmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda anket maddeleri incelendiğinde katılımcıların genel anlamda, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.” ve “Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.” maddelerine genel anlamda bireylerin katılmadığı görülmektedir. Geriye kalan maddelerin ortalaması 3’ün üzerinde olduğu için bireylerin bu ifadelerle katılım sağladığı görülmektedir.

Gelir düzeyine göre incelenen bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık Tablo 13’te ifade edildiği gibidir;

Tablo 13. Gelir Düzeyine Göre Bölgesel Ekonomik Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları

Gelir Düzeyi	N	Ort.	Std. Sapma	F	Sig.
0-1000 TL arası	54	2.97	0.55		
1001-1500 TL arası	13	3.10	0.49		
1501-2000 TL arası	8	3.37	0.76		
2001-2500 TL arası	20	3.13	0.56	1.67	0.15
2501 TL ve üzeri	55	2.90	0.55		
Toplam	150	3.00	0.56		

Tablo 13’te görüldüğü üzere gelir düzeyine göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) elde edilememiştir.

İkamet Durumuna Göre ANOVA Testi

İkamet durumu değişkenine göre ele alınan bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık analizinden önce katılımcıların ortalama analizi yorumlanmıştır.

Tablo 14. İkamet Durumu ve Hipotezler Arası İlişkiler

	İkamet Et. Yer	N	Ort.	Std. Sapma
Hakkari ilinin kalkınmasında eğitim önceliklidir.	Şehir Merkezi	89	4.24	1.29
	İlçe	46	4.00	1.28
	Kasaba ve Köy	15	4.80	0.41
	Toplam	150	4.22	1.24
Hakkari ilinin kalkınmasında uygulanan kamu politikaları etkindir.	Şehir Merkezi	89	2.77	1.40
	İlçe	46	2.78	1.26
	Kasaba ve Köy	15	3.86	1.59
	Toplam	150	2.88	1.41
Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları bölgesel kalkınma politikalarında yeterince önemsenmektedir.	Şehir Merkezi	89	2.93	1.42
	İlçe	46	2.93	1.46
	Kasaba ve Köy	15	3.80	1.69

	Toplam	150	3.02	1.47
Hakkari ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının etkili ve verimli bir şekilde faaliyette bulunması için eğitim düzeyinin yükseltilmesi gerekir.	Şehir Merkezi	89	4.01	1.34
	İlçe	46	3.67	1.21
	Kasaba ve Köy	15	3.46	1.55
	Toplam	150	3.85	1.33
Sivil toplum kuruluşları (STK) kamunun destekleyicisidir.	Şehir Merkezi	88	3.35	1.26
	İlçe	46	3.54	1.20
	Kasaba ve Köy	15	3.40	1.18
	Toplam	149	3.41	1.23
Hakkari ilinde bulunan STK'lar yaptıkları çalışmalarla ülkenin GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) seviyesini yükseltmektedir.	Şehir Merkezi	89	2.66	1.42
	İlçe	46	2.91	1.39
	Kasaba ve Köy	15	3.26	1.70
	Toplam	150	2.80	1.44
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.	Şehir Merkezi	89	2.31	1.28
	İlçe	46	2.43	1.24
	Kasaba ve Köy	15	3.00	1.57
	Toplam	150	2.42	1.31
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.	Şehir Merkezi	88	2.40	1.20
	İlçe	46	2.52	1.41
	Kasaba ve Köy	15	3.53	1.40
	Toplam	149	2.55	1.32
Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişki vardır.	Şehir Merkezi	89	2.50	1.28
	İlçe	46	2.84	1.38
	Kasaba ve Köy	15	3.40	1.50
	Toplam	150	2.70	1.35
Hakkari ilinde bulunan STK'lar halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi ile ilgili etkinliklerde yaptıkları çalışmalarda başarılıdır.	Şehir Merkezi	89	2.69	1.26
	İlçe	46	2.91	1.42
	Kasaba ve Köy	15	3.33	1.58
	Toplam	150	2.82	1.35
Hakkari ilinde bulunan STK'lar demokrasinin gelişmesinde önemli katkıları vardır.	Şehir Merkezi	89	2.82	1.26
	İlçe	46	2.91	1.39
	Kasaba ve Köy	15	3.46	1.45
	Toplam	150	2.91	1.33
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.	Şehir Merkezi	88	2.60	1.29
	İlçe	46	2.47	1.45
	Kasaba ve Köy	15	3.33	1.39
	Toplam	149	2.63	1.36
Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.	Şehir Merkezi	89	2.31	1.40
	İlçe	46	2.67	0.99
	Kasaba ve Köy	15	3.46	1.40
	Toplam	150	2.54	1.32
Hakkari ilinde bulunan STK'lar turizm, sağlık, sanayi ve ticaret sektörlerinin gelişmesinde etkilidirler.	Şehir Merkezi	87	2.79	1.43
	İlçe	46	3.43	1.29
	Kasaba ve Köy	15	2.93	1.62
	Toplam	148	3.00	1.43
Hakkari'de bulunan STK'lar toplumun taleplerini kamuya iletmede etkilidir.	Şehir Merkezi	89	2.85	1.45
	İlçe	46	3.00	1.29
	Kasaba ve Köy	15	2.80	1.69
	Toplam	150	2.89	1.42
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kalkınması için yerel yönetimlerle sürekli bir iş birliği halinde olmalıdır.	Şehir Merkezi	89	3.96	1.25
	İlçe	46	3.73	1.20
	Kasaba ve Köy	15	3.20	1.82
	Toplam	150	3.82	1.31
Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır.	Şehir Merkezi	89	2.28	1.27
	İlçe	46	2.76	1.41
	Kasaba ve Köy	15	3.60	1.91
	Toplam	150	2.56	1.43

Tablo 3.16 ele alındığında ankete katılanları cevaplarının ortalaması “3” değerinin üstünde ise katılımcıların soruda yer alan ifadeye katıldıkları, altında ise soruda yer alan ifadeye katılmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda anket maddeleri incelendiğinde katılımcıların genel anlamda, “Hakkari’de bulunan STK’lar toplumun taleplerini kamuya iletmede etkilidir.” maddesine genel anlamda bireylerin katılmadığı görülmektedir. Geriye kalan maddelerin ortalaması 3’ün üzerinde olduğu için bireylerin bu ifadelerle katılım sağladığı görülmektedir.

İkamet durumuna göre incelenen bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık Tablo 15’te ifade edildiği gibidir;

Tablo 15. İkamet Durumuna Göre Bölgesel Ekonomik Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları

İkamet Ettiği Yer	N	Ort.	Std. Sapma	F	Sig.
Şehir Merkezi	89	2.91	0.62	6.30	0.02
İlçe	46	3.03	0.37		
Kasaba ve Köy	15	3.45	0.52		
Toplam	150	3.00	0.56		

Tablo 15’te görüldüğü üzere ikamet durumuna göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p<0.05$) olduğu görülmektedir. Bu farklılığın hangi ikamet durumlarından kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Yapılan Tukey testi sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 16. Tukey Testi

İkamet		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Şehir Merkezi	İlçe	-0.11	0.09	0.45
	Kasaba ve Köy	-,54	0.15	0.02
İlçe	Şehir Merkezi	0.11	0.09	0.45
	Kasaba ve Köy	-,42	0.16	0.02
Kasaba ve Köy	Şehir Merkezi	,54	0.15	0.02
	İlçe	,42	0.16	0.02

Yapılan test sonucunda görüldüğü üzere şehir merkezinde ikamet edenler ile kasaba ve köyde ikamet edenler arasında anlamlı farklılık olduğu, ilçede ikamet edenler ile kasaba ve köyde ikamet edenler arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve kasaba ve köyde ikamet edenler ile hem şehir merkezinde hem de ilçede ikamet edenler arasında anlamlı farklılık olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Meslek Durumuna Göre ANOVA Testi

İkamet durumu değişkenine göre ele alınan bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık analizinden önce katılımcıların ortalama analizi yorumlanmıştır.

Tablo 17. Meslek Durumu ve Hipotezler Arası İlişkiler

	Meslek Durumu	N	Ort.	Std. Sapma
Hakkari ilinin kalkınmasında eğitim önceliklidir.	Esnaf	30	3.93	1.38
	Öğrenci	20	3.95	1.39
	Memur	27	4.44	1.28
	Akademisyen	13	4.84	0.55
	Diğer	60	4.23	1.18
	Toplam	150	4.22	1.24
Hakkari ilinin kalkınmasında uygulanan kamu politikaları etkindir.	Esnaf	30	3.30	1.17
	Öğrenci	20	2.85	1.69
	Memur	27	2.77	1.50
	Akademisyen	13	2.00	1.22
	Diğer	60	2.93	1.36
	Toplam	150	2.88	1.41
Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları bölgesel kalkınma politikalarında yeterince önemslenmektedir.	Esnaf	30	3.20	1.27
	Öğrenci	20	3.05	1.63
	Memur	27	2.85	1.48
	Akademisyen	13	2.37	1.75
	Diğer	60	3.15	1.44

	Toplam	150	3.02	1.47
	Esnaf	30	4.00	1.46
	Öğrenci	20	3.90	1.29
Hakkari ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının etkili ve verimli bir şekilde faaliyette bulunması için eğitim düzeyinin yükseltilmesi gerekir.	Memur	27	4.14	1.13
	Akademisyen	13	4.23	0.92
	Diğer	60	3.55	1.40
	Toplam	150	3.85	1.33
	Esnaf	30	3.00	1.46
	Öğrenci	20	3.20	1.28
	Memur	27	3.77	1.15
Sivil toplum kuruluşları (STK) kamunun destekleyicisidir.	Akademisyen	13	4.15	1.06
	Diğer	59	3.37	1.08
	Toplam	149	3.41	1.23
	Esnaf	30	2.76	1.43
	Öğrenci	20	2.65	1.69
Hakkari ilinde bulunan STK'lar yaptıkları çalışmalarla ülkenin GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) seviyesini yükseltmektedir.	Memur	27	2.44	1.33
	Akademisyen	13	2.23	1.58
	Diğer	60	3.15	1.33
	Toplam	150	2.80	1.44
	Esnaf	30	2.76	1.47
	Öğrenci	20	2.15	1.42
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.	Memur	27	2.07	1.20
	Akademisyen	13	1.92	1.25
	Diğer	60	2.61	1.19
	Toplam	150	2.42	1.31
	Esnaf	30	2.76	1.45
	Öğrenci	20	2.00	1.29
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.	Memur	26	2.38	1.29
	Akademisyen	13	2.23	1.09
	Diğer	60	2.78	1.29
	Toplam	149	2.55	1.32
	Esnaf	30	2.83	1.41
	Öğrenci	20	2.75	1.33
Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişkisi vardır.	Memur	27	2.37	1.36
	Akademisyen	13	1.76	0.92
	Diğer	60	2.96	1.32
	Toplam	150	2.70	1.35
	Esnaf	30	2.90	1.39
	Öğrenci	20	2.30	1.41
Hakkari ilinde bulunan STK'lar halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi ile ilgili etkinliklerde yaptıkları çalışmalarda başarılıdır.	Memur	27	2.70	1.38
	Akademisyen	13	2.92	1.32
	Diğer	60	3.00	1.30
	Toplam	150	2.82	1.35
	Esnaf	30	3.13	1.43
	Öğrenci	20	2.45	1.23
Hakkari ilinde bulunan STK'lar demokrasinin gelişmesinde önemli katkıları vardır.	Memur	27	2.66	1.41
	Akademisyen	13	2.30	1.54
	Diğer	60	3.20	1.14
	Toplam	150	2.91	1.33
	Esnaf	30	2.86	1.52
	Öğrenci	20	2.75	1.55
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.	Memur	26	2.46	1.42
	Akademisyen	13	1.53	0.87
	Diğer	60	2.80	1.19
	Toplam	149	2.63	1.36
	Esnaf	30	3.06	1.48
	Öğrenci	20	2.55	1.57
Hakkari ilinde bulunan STK'lar toplumda özgür bir tartışma platformu oluşturmaktadırlar.	Memur	27	1.88	1.18
	Akademisyen	13	1.46	0.77
	Diğer	60	2.80	1.08
	Toplam	150	2.54	1.32
	Esnaf	30	3.06	1.38
	Öğrenci	19	3.26	1.52
Hakkari ilinde bulunan STK'lar turizm, sağlık, sanayi ve ticaret sektörlerinin gelişmesinde etkilidirler.	Memur	27	2.55	1.57
	Akademisyen	13	3.38	1.60
	Diğer	59	3.01	1.30
	Toplam	148	3.00	1.43
	Esnaf	30	2.73	1.50
	Öğrenci	20	2.85	1.69
Hakkari'de bulunan STK'lar toplumun taleplerini kamuya iletmekte etkilidir.	Memur	27	2.66	1.51
	Akademisyen	13	3.30	1.43
	Diğer	60	3.00	1.24

	Toplam	150	2.89	1.42
	Esnaf	30	4.03	1.24
	Öğrenci	20	3.55	1.63
Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kalkınması için yerel yönetimlerle sürekli bir iş birliği halinde olmalıdır.	Memur	27	3.81	1.49
	Akademisyen	13	4.00	1.35
	Diğer	60	3.76	1.15
	Toplam	150	3.82	1.31
	Esnaf	30	2.80	1.44
	Öğrenci	20	2.40	1.72
Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır.	Memur	27	1.9	1.05
	Akademisyen	13	1.61	1.04
	Diğer	60	2.96	1.40
	Toplam	150	2.56	1.43

Tablo 17’de ele alındığında ankete katılanları cevaplarının ortalaması “3” değerinin üstünde ise katılımcıların soruda yer alan ifadeye katıldıkları, altında ise soruda yer alan ifadeye katılmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda anket maddeleri incelendiğinde katılımcıların genel anlamda, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin kişi başına düşen milli gelirdeki artışta etkisi büyüktür.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari'deki yoksulluğu azaltmaktadır.”, “Hakkari ilinin kalkınmasında Hakkari'de bulunan STK'lar arasında düzenli bir çalışma ilişki vardır.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi ile ilgili etkinliklerde yaptıkları çalışmalarda başarılıdır.”, “Hakkari ilinde bulunan STK'lar Hakkari ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde önemli çalışmalar yapmaktadır.” ve “Hakkari'de bulunan STK'lar bireylerin yerel siyasete katılmasında gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır.” maddelerine genel anlamda bireylerin katılmadığı görülmektedir. Geriye kalan maddelerin ortalaması 3’ün üzerinde olduğu için bireylerin bu ifadelerle katılım sağladığı görülmektedir.

Meslek durumuna göre incelenen bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılık Tablo 18’de ifade edildiği gibidir;

Tablo 18. Meslek Durumuna Göre Bölgesel Ekonomik Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları

Meslek Durumu	N	Ort.	Std. Sapma	F	Sig.
Esnaf	30	3.12	0.66		
Öğrenci	20	2.86	0.65		
Memur	27	2.82	0.51	3.15	0.16
Akademisyen	13	2.71	0.40		
Diğer	60	3.13	0.49		
Toplam	150	3.00	0.56		

Tablo 18’de görüldüğü üzere meslek durumuna göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p < 0.05$) olduğu görülmektedir. Bu farklılığın hangi ikamet durumlarından kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Yapılan Tukey testi sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 19. Tukey Testi

Meslek Durumu		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Esnaf	Öğrenci	0.26	0.15	0.45
	Memur	0.30	0.14	0.23
	Akademisyen	0.40	0.18	0.17
	Diğer	-0.07	0.12	1.00
Öğrenci	Esnaf	-0.26	0.15	0.45
	Memur	0.04	0.16	0.99
	Akademisyen	0.14	0.19	0.95
	Diğer	-0.27	0.14	0.01
Memur	Esnaf	-0.30	0.14	0.23
	Öğrenci	-0.04	0.16	0.99

Akademisyen	Akademisyen	0.10	0.18	0.98
	Diğer	-0.31	0.12	0.08
	Esnaf	-0.40	0.18	0.17
	Öğrenci	-0.14	0.19	0.95
	Memur	-0.10	0.18	0.98
	Diğer	-0.41	0.16	0.06
	Diğer	Esnaf	0.07	0.12
Öğrenci		0.27	0.14	0.12
Memur		0.31	0.12	0.08
Akademisyen		0.41	0.16	0.06

Yapılan test sonucunda görüldüğü üzere öğrenci ile diğer meslek grubunda olanlar arasında; memur ile diğer meslek grubunda olanlar arasında; akademisyen ile diğer meslek grubunda olanlar arasında ve diğer meslek grupları ile öğrenci, memur ve akademisyenler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın Hakkâri ilinin kalkınmasında Hakkâri ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarını rolü üzerinde yapılması sivil toplum kuruluşlarına yönelik özelden genele bir değerlendirme yapmak pek sağlıklı olmayacaktır. Ama özelde sivil toplum kuruluşlarının etkisini değerlendirme noktasında verimli olacağını düşündük. Hakkâri ilinin kalkınmasında sivil toplum kuruluşlarının rolüne yönelik yaptığımız anket çalışmasında, Hakkâri ilinde bulunan 150 kişiye uygulanan çalışmada bireylere ait özellikler aşağıdaki gibidir;

- Çalışmaya katılan bireylerin %43.3'ü kadın ve %56.7'si erkektir.
- Bireylerin %26'sı 15-25 yaş arasında, %32.7'si 26-35 yaş arasında, %21.3'ü 36-45 yaş arasında, %11.3'ü 46-60 yaş arasında ve %8.7'si ise 61 yaş ve üzeridir.
- Bireylerin %50.7'si evli ve %49.3'ü bekârdır.
- Bireylerin %9.3'ü ilkokul, %10.7'si ortaokul, %26'sı lise, %47.3'ü üniversite ve %6.7'si ise lisansüstü mezundur.
- Bireylerin %36'sının gelir düzeyi 0-1000 TL arasında, %8.7'sinin 1001-1500 TL arasında, %5.3'ü 1501-2000 TL arasında, %13.3'ü 2001-2500 TL arasında %36.7'sinin 2501 TL ve üzeridir.
- Bireylerin %20'si esnaf, %13.3'ü öğrenci, %18'i memur, %8.7'si akademisyen ve %40'ı ise diğer meslek gruplarında çalışmaktadır.
- Bireylerin %59.3'ü şehir merkezinde, %30.7'si ilçede ve %10'u ise kasaba ve köyde ikamet etmektedir.

Demografik özellikleri verilen bireylerin anket sorularına verdikleri yanıtlar doğrultusunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir;

- Cinsiyete göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) elde edilememiştir.
- Medeni duruma göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) elde edilememiştir.
- Yaşa göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) elde edilememiştir.
- Eğitim durumuna göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) elde edilememiştir.
- Gelir düzeyine göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) elde edilememiştir.
- İkamet durumuna göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p<0.05$) olduğu görülmektedir. Bu farklılığın hangi ikamet durumlarından kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Yapılan test sonucunda görüldüğü üzere şehir merkezinde ikamet edenler ile kasaba ve köyde ikamet edenler arasında anlamlı farklılık olduğu; ilçede ikamet edenler ile kasaba ve köyde ikamet edenler arasında anlamlı farklılık olduğu ve kasaba ve köyde ikamet edenler ile hem şehir merkezinde hem de ilçede ikamet edenler arasında anlamlı farklılık olduğu bulgusu elde edilmiştir.
- Meslek durumuna göre bölgesel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşları arasında anlamlı bir farklılık ($p<0.05$) olduğu görülmektedir. Bu farklılığın hangi ikamet durumlarından kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Yapılan test sonucunda görüldüğü üzere öğrenci ile diğer meslek grubunda olanlar arasında; memur ile diğer meslek grubunda olanlar arasında; akademisyen ile diğer meslek grubunda olanlar arasında ve diğer meslek grupları ile öğrenci, memur ve akademisyenler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Çalışmada uygulanan anket sonucunda, Hakkari ilinin kalkınması için;

Öncelikle Hakkari ilinin, tanıtım reklam politikalarının doğru ve efektif kullanılmadığı, bundan dolayı şehrin imaj sorununun olduğu, bu sorunu aşacak çalışmaların sivil toplum kuruluşları tarafından yapılmadığı dile getirilmiştir. Buna ek olarak yerel ve ulusal basında ortaya çıkan olumsuz haberlerin şehrin güvenli olmadığı algısını oluşturarak bölgenin turizm sekteye uğrattığı vurgusu yapılmıştır.

Hakkari ilinde bulunan sivil toplum örgütlerinin kalkınma sorununun tarafı konumunda olan ve her biri kalkınma yolunda çeşitli görev ve sorumluluklar üstlenmiş kurumlar arasında oluşturulabilecek etkin bir iş birliği, Hakkari’de kalkınmaya yönelik çabaların başarıya ulaşmasında hayati öneme sahip olacaktır. Şehirde bulunan sivil toplum kuruluşlarının böyle bir iş birliğinin tesis edilmesi ve geliştirilmesinde daha etkin bir rol almaları gerekmektedir.

Hakkari’de bulunan sivil toplum kuruluşlarının kuruluş amaçlarından birisi olan özel çıkar elde etmeme ilkesinden uzaklaştıkları gözlemlenmiştir. Hakkari ilinde kalkınmanın gerçekleşebilmesi için Hakkari’de bulunan bütün sivil toplum hareketlerinin birlikte hareket etmesi ve sivil toplum kuruluşlarının etkinlik sahasının genişletilmesi, halkın refah seviyesini yükseltecek sosyoekonomik projeler meydana getirmesi noktasında devletin güçlü kurumlarından destek bekledikleri neticesi ortaya çıkmaktadır.

Hakkari ilinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının fazla bilinmediği, sivil toplum örgütlerinin tanınırlığının artması için halkın ihtiyaçlarına göre hareket eden, ihtiyaçlarını önceleyen çalışmalar yürütmesi gerektiği yapılan çalışma sonucunda karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada daha özele inildiğinde uygulanan anket sonucunda; Hakkari’de bulunan sivil toplum kuruluşlarının, Hakkari şehrinin ön plana çıkan potansiyel sektörlerini saptaması ve şehrin büyüme dinamiklerinin buna dayandırması, Hakkari’de yapılabilecek alternatif sporlar olan; kayak, rafting, trekking vb. sporlara yönelik şehrin turizmine katkı sağlayacak çalışmalara daha fazla önem verilmesi gerektiği vurgulanmış ancak şehrin konaklama şartlarının iyileştirilmesinin gerektiği turizme hizmet verme noktasında şehrin bu konuda yol kat etmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Hakkari ilinde, iktisadi faaliyetlerin tek başına kamu sektörü ve özel sektörle yetersiz kaldığı, bunların yanında bir seçenek olarak sivil toplum örgütlerinin olabileceği ve iktisadi çalışmaların yeniden düzenli bir biçimde dağıtılmasında çok önemli bir rol almaları gerektiği vurgulanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Demir, O. (2002). Durgun durum büyümeden içsel büyümeye. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-16.
- Ersungur, M. Ş. (2016). *Bölgesel iktisat teori, politika ve uygulama*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Genç, F. N. ve Erdoğan, Ü. (2010). *Yerel demokrasi ve kalkınma bağlamında sivil toplum kuruluşlarının rolü: aydın örneği*. Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
- Gökbunar, A. ve Duramaz, S. (2016). Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının bir sosyo-ekonomik politika göstergesi olan sağlık verileri kapsamında değerlendirilmesi: TRB1 bölgesi örneği (as a socio-economic policy, researching regional development differences with health datas: trb1 region). *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 291-309
- Gündüz, A. Y. ve Kaya M. (2014). Küresel dünyada sivil toplum kuruluşlarının ekonomik kalkınmadaki rolleri üzerine bir değerlendirme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 6(10).
- Karaçay H. ve Erden L. (2004). *Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye'den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(3).
- Özer, Y. E. (2008). “Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye” Review of Social, Economic-Business Studies Vol. 9/10, 389-408.
- Talas, M. (2011). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektif*. TÜBAR-XXIX,
- Tolunay, A., Akyol, A. (2009). Kalkınma ve kırsal kalkınma: temel kavramlar ve tanımlar. *Turkish Journal of Forestry*, 7 (2) , 116-127
- Toman, M. & Akyiğit, H. ve Uysal, A. F. (2013). *Türkiye'de sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşlarının rolü: Akşehir ilçesi örneği*. Ulusal Kop Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Konya.
- Yatkın, A. (2013). *Bölgesel Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadın Katılımı: Elazığ Örneği Alan Araştırması*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(2).
- Yayar, R., Demir, Y. (2015). Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İlinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0 (39), 119-146.
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

EXTENDED SUMMARY

The study consists of three parts. In the first part, the definition of the concept of development is explained. In the second part, the definition of non-governmental and non-governmental organizations and their relationship with development are explained. In the third part; The Importance of Non-Governmental Organizations in Regional Development: The Case of Hakkari, and lastly, the findings of the analysis of the survey application are included. According to the findings of the study, it can be stated that the promotion and advertisement policies of Hakkari province are not used correctly and effectively, therefore the city has an image problem, and the works to overcome this problem are not carried out by non-governmental organizations. In addition, it was emphasized that the negative news appearing in the local and national media created the perception that the city is not safe and interrupted the tourism of the region. An effective cooperation that can be established between the institutions that are the party of the development problem of the non-governmental organizations in Hakkari and each has undertaken various duties and responsibilities in the development path will be vital for the success of the development efforts in Hakkari. The non-governmental organizations in the city should take a more active role in the establishment and development of such a cooperation. It has been observed that the non-governmental organizations in Hakkari have moved away from the principle of not obtaining special interests, which is one of their founding objectives. The result is that all civil society movements in Hakkari act together in order to realize development in Hakkari province, expanding the activity area of non-governmental organizations and creating socio-economic projects that will increase the welfare of the people, the result is that they expect support from powerful institutions of the state. As a result of the study, we see that the non-governmental organizations in Hakkari are not well known, and in order to increase the recognition of non-governmental organizations, they should carry out activities that act according to the needs of the people and prioritize their needs. As a result of the questionnaire applied when the study is more specific; Determining the prominent potential sectors of the city of Hakkari by non-governmental organizations in Hakkari and basing the growth dynamics of the city on this, which are alternative sports that can be done in Hakkari; skiing, rafting, trekking, etc. It was emphasized that more importance should be given to the activities that will contribute to the tourism of the city regarding sports, but the city should make progress in terms of providing tourism services, where the accommodation conditions of the city should be improved. It is emphasized that economic activities in Hakkari province are insufficient alone with the public sector and private sector, there may be non-governmental organizations as an option, and they should play a very important role in the regular distribution of economic activities.